

УДК 334.716:336

**ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ЯК
ФАКТОРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ****Сарахман К.І.***Херсонський державний аграрний університет*

Головним завданням наукового дослідження є визначення поняття платоспроможності підприємств як фактора забезпечення належного рівня їх економічної стійкості. У роботі проведений критичний аналіз основних наукових підходів до трактування даної економічної категорії та обґрунтована необхідність розмежування таких понять, як «платоспроможність», «ліквідність» та «фінансова стійкість». При розробці шляхів підвищення рівня економічної стійкості важливого практичного значення сьогодні набуває питання забезпечення такого рівня платоспроможності, за якого підприємство матиме в своєму розпорядженні достатньо засобів для сплати своїх строкових внутрішніх та зовнішніх зобов'язань з одночасним забезпеченням безперервного процесу виробництва та реалізації продукції. У зв'язку з цим в статті досліджено та удосконалено методику визначення рівня платоспроможності на підприємстві за допомогою використання показників короткострокової та довгострокової платоспроможності, обґрунтовано їх економічну сутність та наведені формули розрахунку відповідних коефіцієнтів.

Ключові слова: платоспроможність, короткострокова платоспроможність, довгострокова платоспроможність, економічна стійкість, фінансова стійкість, ліквідність

**INVESTIGATING A CATEGORY OF SOLVENCY AS A FACTOR OF
PROVIDING ECONOMIC SUSTAINABILITY OF AN ENTERPRISES****Sarakhman K.I.***Kherson State Agricultural University*

The main objective of this research is the defining of the notion solvency of enterprises as a factor of ensuring an adequate level of their economic stability. The paper contains a critical analysis of the major scientific approaches to the interpretation of the economic categories and the necessity of differentiation of concepts such as «ability to pay», «liquidity» and «financial stability». During developing the ways of enhancing the economic sustainability the question of practical importance today is providing this level of solvency, in which the company will have in its disposition sufficient means to pay for its internal and external obligations while ensuring continuous production and sales. In this regard, it has been studied and improved technique for determining the solvency of the company through the use of indicators of short-term and long-term solvency, it has been proved their economic substance and formulas for calculating the appropriate coefficients have been grounded.

Key words: solvency and ability to pay in short-term, long-term period's economic stability, financial stability, liquidity

Актуальність проблеми. Одним із пріоритетних напрямів фінансово-господарської діяльності підприємств є підвищення рівня конкурентоспроможності та забезпечення умов їхнього довгострокового розвитку шляхом досягнення належного рівня економічної стійкості. Але сучасним суб'єктам господарювання все частіше доводиться мати справу зі скороченням виробництва, несприятливою податковою, кредитно-фінансовою, обліковою, інвестиційною політикою уряду, гострим дефіцитом фінансових ресурсів, зростанням рівня кредиторської та дебіторської заборгованостей. У зв'язку з цим вкрай важливим є питання визначення рівня платоспроможності, за допомогою чого компанії мають змогу оцінити свої поточні та спрогнозувати потенційні фінансові можливості. Але теоретичні та практичні аспекти аналізу платоспроможності в Україні сьогодні знаходяться на стадії свого становлення. Саме тому важливого практичного значення набуває питання забезпечення такого рівня платоспроможності, за якого підприємство матиме в своєму розпорядженні достатньо засобів для сплати своїх строкових внутрішніх та зовнішніх зобов'язань з одночасним забезпеченням безперервного процесу виробництва та реалізації продукції. Все це свідчить про актуальність застосування категорії платоспроможності поряд з категорією фінансової стійкості в контексті дослідження економічної стійкості підприємств.

Аналіз останніх наукових досліджень. Платоспроможність підприємств досліджували в своїх працях такі зарубіжні науковці, як Л. Бернстайн, Ю. Брігхем, Л. Гапенскі, О. Гропеллі, Дж.К. Ван Хорн, П. Ревентлоу, Р. Сайфулін.

У вітчизняних наукових колах дослідження теоретичних та методичних засад категорії платоспроможності знайшло своє відображення в роботах наступних вчених: Абрютіна М., Баканов М., Балабанов І., Берднікова Т., Грачов О., Негашев Е., Савицька П.Г., Селезньова Н., Сорокіна Е., Уткін Е., Шеремет А.

Кожний з вищенаведених науковців має власне трактування поняття платоспроможності підприємств та певний підхід до методології оцінювання останньої, але жоден з дослідників не розглядає дану дефініцію в контексті забезпечення економічної стійкості підприємств.

Метою роботи є критичний аналіз підходів до визначення вітчизняними та закордонними вченими поняття платоспроможності

підприємств, систематизація та обґрунтування методів її оцінки та визначення даної категорії як фактора забезпечення економічної стійкості підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглядаючи та аналізуючи погляди різних науковців можна виокремити три основні підходи до трактування сутності платоспроможності підприємств. Перший підхід охоплює погляди таких західних науковців, як Й. Ворст та П. Ревентлоу. Вчені стверджують, що платоспроможність визначається наявністю власних обігових коштів та здатністю покривати збитки. Таким чином, автори мають на увазі не лише погашення зобов'язань підприємством, а й існування певного потенціалу та резерву, за допомогою якого підприємство, працюючи збитково, матиме можливість покривати збитки [1].

Другий підхід, який запропонували науковці Ковальов В.В. [2], Крейніна М.М. [3] та Абрютіна М.С. [4], на відміну від попереднього, вказує на те, що платоспроможність визначається лише як здатність підприємства виконувати свої короткострокові зобов'язання. Вчені вважають, що підприємству достатньо мати у своєму розпорядженні таку суму грошових ресурсів, щоб мати можливість у певний момент розрахуватися за своїми поточними зобов'язаннями. Проте, як відомо, будь-яка компанія, поряд з короткостроковими зобов'язаннями, має ще й довгострокові кредити, які також потребують погашення в обумовлені строки.

Поряд з твердженням про погашення короткострокових зобов'язань, має місце думка, що платоспроможність визначає здатність підприємства розраховуватися тільки зі своїми довгостроковими кредитами. Вважаємо, що це твердження не відображає в повній мірі сутність даної економічної категорії, адже, як свідчить практика, наявні поточні виплати в короткостроковому періоді становлять значну частину від загальної суми всіх платежів компанії.

Для наступної групи дослідників, яку також можна віднести до другого підходу, характерним є поєднання двох попередніх точок зору. Найтипівішим є визначення Шеремета А.Д.: «...платоспроможність підприємства визначається як здатність покриття короткострокових та довгострокових зобов'язань підприємства усіма його активами» [5]. Наведене визначення, на наш погляд, найбільш об'єктивно відображає зміст поняття платоспроможності, оскільки включає всі види зобов'язань організації.

Для третього підходу, прихильниками якого є Тарасенко Н.В. [6], Болюх М.А. [7], Мних Є.В. [8], характерним є наступне визначення: «...платоспроможність – найважливіший показник, який характеризує фінансовий стан підприємства». Погоджуємось з тим, що рівень платоспроможності є одним з ключових критеріїв оцінки фінансового стану підприємства, але вважаємо, що наведене визначення не відображає в повній мірі складність та багатофакторність даної категорії.

В літературі нерідко зустрічається ототожнення категорії платоспроможності з категоріями ліквідності та фінансової стійкості. Наприклад, Єфімова О.В. [9], Філімоненков О.С. [10], Ізмаїлова К.В. [11], Бланк І.А. [12] співставляють платоспроможність організації з її ліквідністю та вважають, що вона представляє собою здатність підприємства виконувати свої зобов'язання. Однак вважаємо, що ототожнення цих понять не є виправданим і достатньо обґрунтованим, оскільки кожне з визначень має власну економічну сутність. Розглянемо думку деяких авторів щодо дефініції «ліквідність». Ковальов В.В. та Волкова О.М. [13] вважають, що ліквідність підприємства – це наявність у нього оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань, навіть з порушенням термінів погашення, передбачених контрактами. На нашу думку, неточність наведеного визначення полягає в тому, що автори не вказують, що зазначена економічна категорія являє собою не просто наявність оборотних засобів, а саме можливість та швидкість їх перетворення у грошові кошти.

Кулік А.В. стверджує, що ліквідність підприємства відображає його здатність за будь-яких умов перетворювати свої активи в гроші без втрати своєї ринкової вартості, а також можливість залучати кошти з зовнішніх джерел для виконання всіх своїх зобов'язань в зазначений строк та в повному обсязі, фінансувати свою діяльність і погашати непередбачені борги [14]. Вважаємо доцільним наголосити, що в контексті визначення даного поняття важливим практичним питанням є дослідження можливості погашення саме поточних зобов'язань, а не всіх боргів, у тому числі й довгострокових. На нашу думку, сутність ліквідності підприємства найточніше визначено Лахтіною Л.А. Згідно позиції автора, ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів [15].

У розрізі визначення економічної стійкості підприємств більшість авторів ототожнюють поняття платоспроможності з категорією фінансової стійкості, здебільшого оперуючи саме цим терміном. Фінансову стійкість, яка передбачає здатність організації зберігати стабільний режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками підприємства при цьому прийнято вважати основою забезпечення його економічної стійкості. Наведемо формулювання категорії фінансової стійкості, яким оперують Радіонова В.М. та Федотова М.А.: «фінансова стійкість підприємства – це такий стан його фінансових ресурсів, їх розподіл та використання, що забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності в умовах допустимого ризику» [16, с.13]. Важливо зауважити, що саме цьому визначенню, яке вже стало класичним, віддають перевагу більшість сучасних науковців. Майорова Т.В. не відокремлює категорії фінансової стійкості та платоспроможності підприємства та зазначає, що аналіз останніх здійснюється шляхом розрахунку таких показників: коефіцієнта платоспроможності, коефіцієнта фінансування, коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами та коефіцієнта маневреності власного капіталу [17]. Кулаковська Л.П. вважає, що платоспроможність підприємства є зовнішнім проявом його фінансової стійкості. На її думку, підприємство вважається платоспроможним, якщо грошові кошти, які є в його розпорядженні, короткострокові фінансові вкладення (цінні папери, тимчасова фінансова допомога іншим підприємствам) й активні розрахунки (розрахунки з дебіторами) покривають його короткострокові зобов'язання. Згідно даної теорії, платоспроможність підприємства можна подати у вигляді нерівності (1):

$$Z_k \leq \Gamma + \Phi_v + D_z \quad (1)$$

Де Z_k – короткострокові зобов'язання, Γ – грошові кошти, Φ_v – короткострокові фінансові вкладення, D_z – розрахунки з дебіторами.

Економічну сутність фінансової стійкості підприємства автор бачить в забезпеченості його запасів та витрат джерелами їх формування. З метою аналізу необхідно визначити такий показник, як надлишок чи нестача засобів для формування запасів і витрат, який розраховується як різниця між величиною джерел засобів і величиною запасів [18].

З метою аналізу рівня платоспроможності та фінансової стійкості на підприємстві, розрахунок відповідних показників варто проводити на початок та кінець періоду, який аналізується, за допомогою балансу підприємства та звіту про його фінансові результати. Керуючись тим, що

платоспроможність підприємства визначає його здатність у повному обсязі та у визначений термін розраховуватися за своїми поточними та довгостроковими зобов'язаннями, вважаємо доцільним виокремити показники короткострокової та, відповідно, довгострокової платоспроможності. В свою чергу, під короткостроковою платоспроможністю пропонуємо розуміти здатність суб'єкта господарювання розраховуватись зі своїми поточними борговими зобов'язаннями у повному обсязі та згідно встановлених строків без перешкод для здійснення його фінансово-господарської діяльності. В якості показників останньої пропонуємо використовувати коефіцієнт інвестування та коефіцієнт покриття запасів.

Коефіцієнт інвестування ($K_{інв}$) свідчить про інвестиційну привабливість підприємства та показує частку його власних коштів, які можна покрити необоротними активами. Оптимальне значення – 1. Визначається як відношення власного капіталу ($K_{вл}$) до суми основних фондів (ОФ) і нематеріальних активів (А_{нм}). Розрахунок коефіцієнта інвестування проводиться за формулою (2):

$$K_{інв} = K_{вл} / (ОФ + А_{нм}) \quad (2)$$

Коефіцієнт покриття запасів ($K_{пз}$) показує, скільки на одиницю коштів, що вкладені в запаси, припадає в сукупності власних коштів, довгострокових та короткострокових зобов'язань. Теоретичне значення – 0,5. Визначається як відношення «нормальних» джерел покриття запасів (власні кошти, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання за вирахуванням необоротних активів підприємства) до суми запасів і розраховується за формулою (3):

$$K_{пз} = (K_{вл} + ДЗ-НА + ПЗ) / З \quad (3)$$

Під довгостроковою платоспроможністю пропонуємо розуміти здатність підприємства розраховуватись зі своїми довгостроковими борговими зобов'язаннями у повному обсязі та згідно встановлених строків без перешкод для здійснення його фінансово-господарської діяльності. До показників, які визначають рівень довгострокової платоспроможності, вважаємо доцільним відносити такі, як коефіцієнт концентрації власного капіталу, коефіцієнт концентрації позикового капіталу, коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу та коефіцієнт забезпеченості за кредитами.

Коефіцієнт концентрації власного капіталу характеризує частку власників підприємства в загальній сумі коштів, інвестованих у його діяльність. Чим вище значення цього показника, тим більш фінансово

стабільним та незалежним від зовнішніх кредиторів є підприємство. Даний коефіцієнт розраховується за формулою (4):

$$K_{\text{вкв}} = \text{ВК} / \text{А} \quad (4)$$

Де ВК – власний капітал (р.380 ф.№№1), А – активи підприємства (р.080+р.260+р.270 ф.№1).

При цьому важливо зазначити, що підприємство вважається платоспроможним за умов, що частина власного капіталу в загальній сумі фінансових ресурсів підприємства становить не менше 50 %. Якщо його значення дорівнює 1 (100 %), це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство. Доповненням до вищенаведеного показника є коефіцієнт концентрації залученого капіталу, який розраховується за формулою (5):

$$K_{\text{кпк}} = \text{ПК} / \text{А} \quad (5)$$

Де ПК – позиковий капітал (р.430+р.480+р.620+р.630 ф.№1), А – активи підприємства.

Чим нижчий показник концентрації позикового капіталу, тим менші обсяги заборгованості підприємства перед кредиторами. Зростання зазначеного показника в динаміці означає збільшення частки позикових коштів у фінансуванні підприємства.

Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу розраховується за формулою (6):

$$K_{\text{п/в}} = \text{ПК} / \text{ВК} \quad (6)$$

Показник має досить просту інтерпретацію: його значення, що дорівнює, наприклад, 0,4, показує, що на кожну 1 грн. власних коштів, вкладених в активи підприємства, припадає 40 копійок позикових коштів. Зростання показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від інвесторів та кредиторів, тобто про певне зниження рівня платоспроможності.

За допомогою коефіцієнта забезпеченості за кредитами (інша назва – коефіцієнт покриття відсотка) оцінюється потенційна можливість підприємства погасити позику. Він показує ступінь захищеності кредиторів від несплати відсоткових платежів і розраховується за формулою (7):

$$K_{\text{заб.кр.}} = (\text{ФР} + \text{ВВВ}) / \text{ФЗ} \quad (7)$$

де ФР – фінансовий результат (прибуток) до оподаткування від звичайної діяльності (р.170 ф.№2), ВВВ – витрати на виплату відсотків (р.140 ф.№2), ФЗ – фінансові затрати (р.140 ф.№2).

Зменшення значення показника порівняно з аналогічним коефіцієнтом попереднього періоду свідчить про збільшення витрат підприємства на виплату відсотків за кредит.

Всі вище перелічені коефіцієнти необхідно розраховувати лише за даними публічної бухгалтерської звітності підприємств, приймаючи до уваги те, що вони повинні бути максимально інформативними та відображати цілісну картину рівня платоспроможності підприємства.

Висновки. Проведене дослідження виявило існування великої кількості підходів до визначення сутності категорії платоспроможності підприємств, але всі без виключення науковці мають спільну думку стосовно того, що поняття «платоспроможність» є складним і багатофакторним, воно зумовлюється економічним середовищем, в межах якого здійснюється діяльність підприємства, а також результатами його функціонування.

Виявлено, що мають місце точки зору, які ототожнюють зміст категорії платоспроможності організації з її ліквідністю та фінансовою стійкістю. В контексті визначення рівня економічної стійкості підприємств пропонуємо розмежовувати дані економічні дефініції. При цьому вважаємо, що платоспроможність підприємства визначає його здатність в повному обсязі та у визначений термін розраховуватися за своїми короткостроковими та довгостроковими зобов'язаннями за допомогою грошових ресурсів та інших активів, ліквідність передбачає його можливість та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти, а фінансова стійкість представляє собою здатність підприємства ефективно використовувати свої фінансові ресурси та зберігати позитивну динаміку прибутковості під впливом чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ворст Й., Ревентлоу П. Экономика фирмы. – М.: Высшая школа, 1994. – 272 с.
2. Ковалев В.В., Ковалев Вит.В. Финансы организаций (предприятий). – М.: ТК Велби, Проспект, 2006. – 352 с.
3. Крейнина М.Н. Финансовое состояние предприятия: методы оценки. / М.Н. Крейнина. – М.: Издательство ДИС, 2005. – 247 с.
4. Абрютин М.С. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: учеб. пособие. / М.С. Абрютин, А.В. Грачев. – М.: Издательство «Дело и сервис», 1998. – 256 с.

5. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. М.: Финансы и статистика, 2005. – 536 с.
6. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: Навчальний посібник: 2-ге вид, перероб. і доп. / Н.В. Тарасенко. – Львів: «Новий світ-2000», 2003. – 318 с.
7. Економічний аналіз: Навч. Посібник / М.А. Боллох, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатюк та ін.: За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
8. Мних Є.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Є.В. Мних, Н.С. Барабаш. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 412 с.
9. Ефимова О.В. Финансовый анализ: современный инструментарий для принятия экономических решений: учебник / О.В. Ефимова. – 2-е изд., стер.-М.: Издательство «Омега-Л», 2010. – 350 с.
10. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навч.посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.
11. Ізмаїлова К.В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. – 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.
12. Бланк І.А. Управління горошовими потоками / І.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2002. – 736 с.
13. Ковалев В.В., Волкова О.Н. «Анализ хозяйственной деятельности предприятия». – М.: ООО «ТК Велби», 2002. – 424 с.
14. Кулік А.В. Проблеми організації та методики аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств / А.В. Кулік // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем. – 2009. – Вип. 14. – с. 300-332.
15. Лахтіонова Л.А. Уточнення поняття ліквідності суб'єкта економіки в ринкових умовах підприємницького господарювання / Л.А. Лахтіонова / Економічні науки: зб. наук. праць. Т.8. – Черкаси: ЧДТУ, 2007. – с. 114-122.
16. Родионова В.М., Федотова М.А. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции. – М.: Перспектива, 1995. – 98 с.
17. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т.В. Майорова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
18. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту: Навч. посібник / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.